دەربارەی یەکی ئایار "ڕۆژی جیهانیی کرێکاران"

ڕۆزدا یاشیك ...
گۆڕینی لەکورمانجییەوە: پێشڕەو محەمەد

-________________

پێویستە مرۆڤ جارێکی دیکە بیر لە واتای یەکی ئایار بکاتەوە، چونکە واتای یەکی ئایار لە کۆتایی سەدەی 19 و سەرەتای سەدەی 20دا یەك واتا نییە. ئیدی واتای یەکی ئایار گۆڕاوە.
ئیدی یەکی ئایار وەك جەژن سەیر دەکرێت و وەك پشوویەکی فەرمیی قبوڵ کراوە. بۆیە دەبێت ئەمڕۆ سەرەتا کەمێك دەربارەی ئەم بابەتە قسە بکەین تاکو بەشێوەیەکی ڕاست و دروست لە واتای یەکی ئایار تێبگەین. ئەمڕۆ لە وڵاتانی خۆرئاوا و لە زۆر وڵاتی دیکەدا یەکی ئایار وەك پشوویەکی فەرمی و وەك جەژنێك پیرۆز دەکرێت. هەندێك دەوڵەت نایانەوێت یەکی ئایار وەك جەژنێکی فەرمیی قبوڵ بکەن و هەر بۆیە بەجۆرێك ڕێکخستنەکانی "چەپەکان" یادی جەماوەریی یەکیی ئایار دەکەنەوە تاکو لەلایەن دەوڵەتەوە قبوڵ بکرێت.

بەڵام ئایا یەکی ئایار جەژنە؟

دەبێت لە سەرەتادا، ڕاستەوخۆ بڵێین یەکی ئایار جەژن نییە. هەموو جەژنەکان وەك نیشانەی ڕووداوەکان بەشێوەیەکی ئەرێنیی ئەنجام دراون، و بەشێوەیەکی کورت پیرۆز دەکرێن. لە ساڵیادی ئەو ڕووداوە مێژوویانەدا ئەو کۆمەڵگایانەی پەیوەندییان بەم ڕووداوانەوە هەیە پیرۆزبایی لەیەك دەکەن یاخود شین دەگێڕن.
بەڵام ئایا، بۆ کرێکار و ئەو کەسانەی پشتگیریی کرێکاران دەکەن، واتای یەکی ئایار چییە؟ هەر بەڕاستی دەبێت یەکی ئایار وەك جەژن پیرۆز بکرێت یان نا؟
لای ئێمە نەخێر! بۆ ئەوەی مرۆڤ یەکی ئایار وەك جەژن پیرۆز بکات، لەسەرەتادا دەبێت واتا ئەنتەرناسیۆنالییەکەی یەکی ئایار لەناو ژیاندا جێ بگرێت، تاکو ئەمەش ئەو ڕۆژە وەك نیشانەی ڕۆژی ڕزگاربوونی کرێکار پیرۆز بکەین.

یەکی ئایار تەنها بانگەوازییەکە. بۆ ئەوەی ئەو شتانەی سەرەوە

لەلایەن ئایین، نەتەوە، ڕەگەز و باوکسالارییەوە ئیستغلال نەکرێت و خراپ بەکارنەهێنرێت، یەکی ئایار بانگەوازییەکە.
لەلایەکەوە ئەم بانگەوازییە نەگەیشتۆتە ئامانجی خۆی، لەلایەکی دیکەوە چینی کرێکاری جیهانیش لە واتای ئەم بانگەوازە زۆر دوورکەوتۆتەوە. ئەگەر مرۆق بەم دیدگایەوە سەیری ئەم بابەتە بکات وەك جەژنگێڕان و پیرۆزکردن سەیری بکات، ئەوا دەبێت شین بگێڕێت.
بەکوردیی و کورتیی، هەتا چەمکەکانی وەك یەکگرتن، سۆڵیداریتیی، ڕزگاریی کۆمەڵگا، یەکسانیی، ئازادیی ئەوانەی ڕۆح و گیان بە بانگەوازی یەکی ئایار دەبەخشن، لەناو ژیاندا جێگر نەبن؛ ئەوا یەکی ئایاریش هیچ کات وەك جەژن قبوڵ ناکرێت. بۆیە تا ئەو ڕۆژە دەبێت یەکی ئایار وەك نیشانەی جەنگی دژایەتیی دەسەڵاتداران ڕۆڵی خۆی بگێڕێت.
ئایا داخوازییەکی وەك ئەوەی دەبێت: “یەکی ئایار وەك پشوویەکی فەرمیی قبوڵ بکرێت”، بەتەنها بەکەڵکی چی دێت؟ یان ئەگەر یەکی ئایار وەك پشوویەکی فەرمیی قبوڵ بکرێت، ئێمە چ شتێك بەدەست دەهێنین؟

ئیدی چیتر واتای یەکی ئایار ئەو بانگەوازییە نییە کە دەبێت وەك پشوویەکی فەرمیی قبوڵ بکرێت و بەڕاستی ئەگەر دەوڵەت ئەو بانگەوازییەش قبوڵ بکات هێشتا واتای قبوڵکردن نابەخشێت. بۆیە ئەمڕۆ هەم چینی کرێکار و هەم ئەو بەهایەی هەیبووە گرنگییە مێژووییەکەی لەدەستداوە و گۆڕاوە، واتاکەی گۆڕاوە.
بۆ نموونە، لە ڕۆژگارانی پێشوودا، ڕۆژی یەکی ئایار هەموو کرێکاران پێکەوە کۆدەبوونەوە، دەستیان لەکار هەڵدەگرد، بەتەواوی بەرهەمهێنانیان دەوەستاند، دەڕژانە شەقامەکانەوە و هەڵبەت شەڕیان لە دژی هێزە میلیتاریستییەکانی خاوەنداران دەکرد، خەباتیان دەکرد.

بەڵام ڕۆژگاری پێشوو وەك ئەمڕۆ نییە، ئەمڕۆ کرێکار وەك سەیران بەکاری دەهێنن، زیاتر مەسرەف دەکەن یان بۆ ئەوەی بتوانن زیاتر کار بکەن خۆیان دووبارە بەرهەم دەهێننەوە. کرێکاران پێشتر گفتوگۆیان لەسەر هەلومەرجی خۆیان دەکرد، بڕیاریان دەدا، پشتگیریی یەکتریان دەکرد، پێکەوە کۆدەبوونەوە و مەیدانەکانی خەباتیان فراوانتر دەکرد، ترسیان لە دڵ و دەروونی خاوەنداراندا دەچاند، بەکورتیی، لە پێشوودا یەکی ئایار ڕۆژێك بوو تیایدا کرێکاران خۆیان ڕێکدەخست، هەوڵیان دەدا ژیان بگۆڕێن.
لە ساڵیادی ئەو ڕۆژە مێژووییەدا، لەهەموو لایەکەوە کرێکاران بە

هەمان جۆش و خرۆشەوە دەڕژانە مەیدانەکانەوە، بەیەك دەنگ دروشمی خەباتیان بەرز دەکردەوە. لەبەر ئەوەش، واتای ئەوەی دەبێت یەکی ئایار وەك پشوویەکی فەرمیی قبوڵ بکرێت، زۆر گرنگ بوو.

بەڵێ، ئەمڕۆ یەکی ئایار لەلایەن زۆرینەی دەوڵەتەکانەوە وەك پشوویەکی فەرمیی قبوڵکراوە بەڵام وەکو ڕۆژانی پێشوو لە ڕۆژی یەکی ئایاردا هەموو کرێکارانی جیهان بە هەمان دروشمەکانی پێشووەوە ناڕژێنە شەقام و مەیدانەکانەوە، داخوازیی و داواکارییەکانی خۆیان بەشێوەیەکی ڕێکخراو دەرنابڕن، پشتگیریش لەیەك ناکەن.
ئیدی بە خەباتکارانی خۆرئاوایی، واتا بە خەباتکارانی وڵاتانی دەوڵەمەند؛ ڕۆژی یەکی ئایار بریتییە لە: سەرەتا بە جۆش و خرۆشەوە دەڕژێنە مەیدان و شەقامەکانەوە، بە بەرژەوەندییەکانی خۆیان بە خاوەنکار و دەوڵەتەکانیانەوە ڕێی بازاڕ دەگرنەبەر، پاشان دەچن سەیری فوتبۆڵ دەکەن یان دەخۆنەوە و سەما دەکەن. ئەو ڕۆژە بە ئەوان بەو واتایە دێت کە زیاتر بخۆن، زیاتر پشوو بدەن و ڕۆژی دواتر بگەڕێنەوە سەر کارەکەی خۆیان.

کاتێك مرۆڤ لێرەوە دەڕوانێت ڕوون و ئاشکرایە کە: قبوڵکردنی یەکی ئایار وەك پشوویەکی فەرمیی لەلایەن خاوەندارانەوە هاتووە. بەهۆی ئەم پشووەوە خاوەنداران و بەڕێوەبەران هەم دەتوانن کرێکاران بووەستێنن و هەم کرێکاران بە ئاسانی بکەونە نێو کولتووری بەرخۆری (consumerism) و مەسرەفگەراییەوە.
بەڵام کرێکارانی دەوڵەتە دەوڵەمەندەکانی ئەوروپا، زۆرینەی کرێکارانی جیهان واتای ئەم ڕۆژەیان ئاوا بەکار هێناوە یان هیچ خەمێکیان نییە لەبەر ئەوەی ئیدی لەو وشیارییە دوورکەوتوونەتەوە. دیسان زۆرینەی کرێکارانی جیهان هەندێ کەوتوونەتە ژێر هەژموون و کاریگەریی وشیاریی دەسەڵاتدارانەوە کە لەدژی ئەو ڕۆژە قسە دەکەن یان هەندێکجار لەبەرانبەر هەڕەشەی نانبڕین گوێی خۆیان دادەخەن، نایانەوێت گیان و ماڵی خۆیان بکەنە قوربانیی بۆیە لە ڕۆژی یەکی ئایاریشدا لە کارگەکانی خۆیاندا دەمێننەوە و خزمەتی بەڕێوەبەرانی خۆیان دەکەن. واتا هیچ جیاوازییەك بە ئەوان لەنێوان یەکی ئایار و ڕۆژانی دیکەدا نییە.

بە هەندێك لە کارەکارانی جیهانیش، یەکی ئایار ڕۆژێکە کە؛ لەژێر دەسەڵاتی سەندیکاکان و لەژێر کاریگەریی کۆمەڵە چەپڕەوە ڕیفۆرمیستەکاندا بەشێوەیەکی هێمن و ناتوندوتیژ کۆبوونەوە ئەنجام دەدەن و لەو کۆبوونەوانەدا داواکاریی وەك دەوڵەتی خۆشگوزەران، دیموکراسیی، قبوڵکردنی یەکی ئایار وەك پشوویەکی فەرمیی، دەکەنە

بابەتی گفتوگۆکانیان.
بەکورتیی؛ یەکی ئایار جەژنی ئەم پشووە فەرمییەش نییە، یەکی ئایار ڕۆژی جەنگ و جوڵەیە. بۆیە نە قبوڵکردنی یەکی ئایار وەك پشوویەکی فەرمیی دەستکەوتێکە و نە تێکۆشان بۆ قبوڵکردنیشی، شۆڕشگێڕانەیە.
بەڵێ گرنگییەکە نەك بەپشووکردنی یەکی ئایارە، بەڵکو گرنگ ئەوەیە ئایا کرێکاران چەندە بەدوای ئامانج و واتای ئەو ڕۆژە گرنگەدا دەگەڕێن یان نا.

دەربارەی مێژووی یەکی ئایار

ڕۆژێك کە کرێکارانی خەڵوزی بەردین و بیناسازیی شاری مالبۆرنی ئوسترالیا بۆ ئەوەی 8 سەعات کارکردن جێگیر بکەن، لە زانکۆی مالبۆرنەوە تاکو بەردەم کۆشکی پەرلەمان ڕێپێوانیان کرد، ئەو ڕۆژە وەکو ڕۆژی یەکی ئایار قبوڵبکرا. لە ساڵی 1856دا، شوێنێکی دیکەش ئەو ڕۆژە بوو کە کرێکارانی سەر بە کۆمەڵەی کرێکارانی ئەمریکا دەستیان لەکار هەڵگرت، لەبەر ئەوەی شەش ڕۆژ لە حەفتە و 12 سەعات لە ڕۆژدا کاریان دەکرد و دەیانویست کاتی کار بۆ 8 سەعات داببەزێنن. مێژووی ئەو ڕۆژە گرنگەی یەکی ئایاریش بریتییە لە ساڵی 1886.

کرێکاران تەنها دەستیان لەکار هەڵنەگرتبوو، بەڵکو مەیدانەکانیشیان بەهێزتر کردبوو. نزیکەی نیو ملیۆن کەس دەبوون ئەوانەی بەشداری ڕێپێوانەکەیان لە شیکاگۆ کردبوو. سەرهەڵدانێکی وەها گەورە هەتا ئەو ڕۆژە هیچ پێشینەیەکی نەبوو.
تایبەتمەندییەکی دیکەی ئەو ڕێپێوانە ئەوە بوو کە زیاتر لە 6 هەزار کەسی ڕەشپێست و سپیپێست یەکیان گرت و لە شاری لویسفیلەوە تاکو پارکی نەتەوەیی ڕۆیشتن. ئەو ڕێپێوانە زۆر گرنگ بوو چونکە تا ئەو ڕۆژە ڕەشپێستەکان بۆیان نەبوو بچنە ئەو پارکەوە، نەیاندەتوانی بچنە ناوی□وە. ئەو ڕووداوەی هاینمارکێت تا 4ی ئایار بەردەوام بوو، بەڵام ئەو ڕووداوە هەر پەیوەندیی بە یەکی ئایارەوە هەبوو.

دەوڵەت هەم دەستیکرد بە سەرکوتکردنی ئەو ڕێپێوانە و هەم بۆ ئەوەی چینی کرێکار بترسێنێت چوار لە ڕابەرانی ئەوانیان لەسێدارە دا. ئەو ڕابەرە شۆڕشگێڕانەش، ئەلبێرت پیرسۆنس، ئەدۆلف فیشەر، گیۆرگ ئەنگڵ و ئۆگۆست سپیس بوون.
لە ساڵی 1889دا ئەو کاتەی ئەنتەرناسیۆنالی دووەم دامەزرا، بە پێشنیاری نوێنەری کرێکارانی فەڕەنسیی، یەکی ئایار وەك نیشانەی

“یەکبوون، خەبات و سۆڵیداریتیی” هەموو کرێکارانی جیهان قبوڵکرا. بەتایبەت لەو ڕۆژەوە یەکی ئایار وەك ڕۆژێکی ئێنتەرناسیۆنال بۆ هەموو کرێکارانی جیهان بوو بە نیشانەی سۆڵیداریتیی و خەبات.

لای ئێمە، لە مێژووی مرۆڤایەتیدا، هیچ ڕۆژێك هێندەی یەکی ئایار نەبووەتە نیشانەی یەکێتیبوون. ئەگەر ئەمە ئەو کۆمەڵگایەی دەسەڵاتدارێتیی چینایەتیی و سێکسیزم وەك نیشانەیەك قبوڵ دەکات، ئەوا ئەو ڕۆژە هیچ کاتێك ڕۆژێکی تایبەت نەدەبووە نیشانەی واتایەکی هێندە ئێنتەرناسیۆنال. بەڵێ یەکی ئایار بۆ هەموو نەتەوە و کۆمەڵگا و ڕەگەزێك بووە خاوەن واتایەکی زۆر گرنگ. بەڵام یەکی ئایار بووە ڕۆژێکی وەها کە هەموو کۆمەڵگا، ڕەگەز و نەتەوەکانیش و هەموو کۆمەڵگای مرۆڤایەتیی چوونە پاڵ یەك و بەهەمان جۆش و خرۆشەوە بەهێزبوون، و یەکی ئایار بووە نیشانەی ئەو هێزە گەورەیە. بۆیە یەکی ئایار تاقانە بوو و نیشانەی پەیامێکی ئێنتەرناسیۆنالیی بوو. ئەگەر سەرنج بدەن دەبینن لەڕابردوودا زمانێکی نوێ دەزرایەوە، بەڵام بەداخەوە لە چەند دەیەی ڕابردوودا ئیدی یەکی ئایار ئەو کاریگەرییەی خۆی لەسەر کرێکارانی ئێنتەرناسیۆنال و داهێنەر ون کردووە.

دەربارەی واتای یەکی ئایار لەمڕۆدا و لای چینی کرێکار

لەگەڵ ساڵنامەی دەسەڵاتی کۆتایی سەدەی 19دا لە شیکاگۆ کەسانی وەك ئەلبەرت پیترسەنس، ئۆگەست سپیس، لویس ئینگە، ئەدۆلف فیشەر و هاوڕێکانیان ئاگرێك خۆشکرا؛ ئەو ئاگرەی ئازادیی، یەکسانیی و سۆڵیداریتیی لەنێو دڵی هەموو خەڵکی ژێردەستە لەسەرتاسەری زەوی گڕی سەند. یەکی ئایار بووە ڕۆژی یەکەمی کرێکارانی جیهان کە مانیفێستی خۆیان هێنایە سەر زمان و دژی دوژمنی خۆیان وەستانەوە. بەڵام، ئەو ڕۆژە کە خەڵکی ژێردەستە بە گیانی خۆیان بەدەستیان هێنابوو، بە پشتگیریی و کاریان بەرزکردبووەوە، لە ماوەیەکی کورتدا خنکێنرا.

دەسەڵاتداران، هەڵبەت بەهاوکاریی هەندێك لە پارێزەرانی سۆسیالیزم، بیرۆکرات، ژەنەڕاڵانی سۆسیال دیموکرات و ڕابەرانی سەندیکاکان، ئەم دەستکەوتانەی خەڵکانی ژێردەستیان لەناو برد. دیسان کەلەپچەیان کردن و دەستیان کورتتر کردنەوە. لەڕێگای بێبەهاکردنی واتای یەکی ئایار ئەم دەستکەوتە هەرە مەزنەی خەڵکیان کورت کردەوە، یەکی ئایار لە ناوەڕۆکی شۆڕشگێڕیی و ئێنتەرناسیۆنالیی خۆی دوورکەوتەوە، ئەوەش بووە سەرکەوتنی ئەوان.

ئیدی هیچ شتێك وەك ڕۆژانی ڕابردوو نەمایەوە.
بەکورتیی، یەکی ئایار چیتر ئەو ڕۆژە نییە کە کرێکاران بەیەك دەنگ دەیانگوت: “ئێمە هەموومان وەك یەکین، پشتیوانی یەکین” و ترس و دڵەڕاوکێیان دەخستە نێو دڵی بۆرژوازیی جیهانییەوە.

بۆیە، یەکی ئایار چیتر ئەو ڕۆژە نییە کە پارسۆنس و هاوڕێیانی هەمان دۆز دەیانگوت: “ئاخ خۆزگە ئێمەش لەناو هەمان بڵێسەی بەجۆش و خرۆشدا بووینایە”.
ئەو ڕۆژانەی ڕابردوو، دەگوترا کە “ئێمە هەموومان یەکین، پشتیوانیی یەکین”، ئیدی بووە بە “هەموو کەس و هەموو شتێك تەنها بۆ خزمەتی منە”.
هەڵبەت ئێستاش وەك ڕابردوو، لەسەرتاسەری جیهاندا کرێکاران دەڕژێنە مەیدانەکانەوە، بەڵام دڵیان وەك ڕابردوو پێكەوە لێنادات، هەمان گۆرانی و سترانی ڕابردوو بەیەك زمان ناڵێنەوە. لە مێژوودا ئەوە جاری یەکەمە کرێکارانی جیهان لەناو خۆیاندا هێندە بەگەوەریی دابەش بوون. ئیدی پشتگیریی و سۆڵیداریتیی، یەکسانیی و بەهای ئەنتەرناسیۆنالیی بەتەنها بۆ کرێکارانی وڵاتانی زۆر هەژار هەڵگری واتایەکی گرنگە.

کرێکارانی وڵاتانی هەژار بە پەیامی یەکێتیی و سۆڵیداریتیی وادەکەن دەنگیان بگەیەنن ب□ کرێکارانی وڵاتانی دەوڵەمەند، بەڵام بەڵێ کرێکارانی وڵاتانی دەوڵەمەند هەوڵدەدەن لەم پەیامانە تێنەگەن، دیواری نێوان خۆیان و کرێکارانی وڵاتانی هەژار بەرزتر و پتەوتر دەکەن.
لەبەر ئەوەی کرێکارانی خۆرئاوا باش دەزانن دەوڵەمەندیی بەتەنها لەدەستی ئەواندا بمێنێتەوە، کێشە نییە ئەگەر کۆڵۆنیالیزمی وڵاتانی هەژار بەردەوام بێت.

دوو جیهانی ئاوا لەیەك ناچن و کێشەکانی ئەوانیش لەیەك جیاکراونەتەوە لەبەر ئەوە کێشەکانی هیچ یەکێکیان هەرگیز بەهەمان تێگەیشتن ڕاڤە و شرۆڤە ناکرێن. بۆ نموونە، بۆ کرێکارانی خۆرئاوا هەژاربوون ئەوەیە کە کرێی خانوو لەلایەن دەوڵەتەوە بدرێت، ئەو پارەیەی ژیانی ڕۆژانە دابین دەکات لەلایەن دەوڵەتەوە بدرێت، بیمەی تەندروستیی دەوڵەت بیدا، بەڵام هەژاربوون بۆ ئەفریقاییەك تینووبوون و برسیبوونە. بۆ ئەوەی لە جیاوازیی نێوان هەردوو جیهان تێبگەین دەبێ لە نموونەگەلێك بڕوانین.
ئەمڕۆ، لە وڵاتانی هەژاردا لەبەر برسێتیی یان بەهۆی بەدخۆراکییەوە هەر ساتێك 12 منداڵی ژێر تەمەنی پێنج ساڵیی دەمرن.

2.5 ملیار مرۆڤ ڕۆژی دوو دۆلار کەمتر داهاتیان هەیە و لە هەموو قازانجی دونیا بەتەنها دەتوانن 5% وەربگرن.

2.6 ملیار مرۆڤ لەژێر هەلومەرجەکی تەواو خراپی تەندروستیدا دەژین. ئەو قازانجەی کەسانی وڵاتانی خۆرئاوا وەك ئەڵمانیا، سوید، هۆڵەندا بەراورد بەو قازانجەی کەسانی وڵاتەکی وەك ئەسیوپیا بەدەستی دەهێنن 300-400 جار زیاترە.
لە ئەسیوپیا ئاستی بەرزی ژیان لە 40 ساڵ تێناپەڕێت، بەڵام لە وڵاتانی وەك ئەڵمانیا، هۆڵەندا، سوید و لۆکسمبۆرگ بەڕێژەی 78-80 ساڵییە.
لەبەر ئەم هۆکارانە، ڕۆحی یەکی ئایاری شۆڕشگێڕ بۆ خەڵکانی ژێردەستەی جیهان هەر وەك ڕابردوو ماوەتەوە. بەڵام دیسان، یەکی ئایار ئیدی وەك ڕابردوو لەسەر نەتەوە و کۆمەڵگای سۆسیال نییە. هەروەك 8ی ئازار.

با واز لەم بابەتە بێنین، یەکی ئایار ئیدی بۆ کرێکارانی سەرتاسەری دونیا بەواتای یەکێتیی و سۆڵیداریتیی نایەت.
بەشێوەیەکی دیکە، کرێکارانی سەرتاسەری دونیا لە هەمان ڕۆژدا، بە هەمان بەرژەوەندیی خۆیان دەردەکەون و دژی بەرژەوەندیی بەرەکەی دیکە دەڕژێنە مەیدانەکانەوە.
بۆ نموونە، کریکارانی جیهان بۆ ئەوەی سکی خۆیان تێربکەن، نەمرن، کار، ماڵ، بیمەی تەندروستیی، کرێکارانی وڵاتانی خۆرئاوا کە دەوڵەمەندییەکەیان بەهۆی هەژارترکردنی وڵاتانی بەکۆڵۆنیکراوەوەیە، بۆ ئەوەی زیاتر مەسرەف بکەن، زیاتر پشوو بدەن و بگەڕێن، زیاتر قازانج بکەن، و بەردەوامبوونی ئەم سیستەمە بپارێزن دەڕژێنە شەقام و مەیدانەکانەوە.
کرێکارانی جیهانی هەژار بۆ ئەوەی بتوانن بە ئازادیی بچنە هەر وڵاتەکی دیکە، کاربکەن تێدەکۆشن، کرێکارانی وڵاتانی دەوڵەمەند بۆ ئەوەی حکومەتەکانیان ڕێگری لە هاتنی کرێکارانی هەژار بکات، یەك دەگرن.

هەندێك کرێکاری وڵاتانی هەژار ڕێ دەگرن، ساڵان هەوڵدەدەن بچنە نێو نموونەی ئەم وڵاتە دەوڵەمەندانەوە، بە دەوڵەمەندبوونی خۆیان پارەیان دەستبکەوێ، بەڵام کرێکارانی وڵاتانی دەوڵەمەند دەنگ بە حزبگەلەکی وەها دەدەن کە ئەو حزبە ڕاستەوخۆش نەبێ، بتوانێ وابکات دەوڵەت دەروازەکانی دابخات بەسەر کۆچبەراندا.
بەکورتیی، ئیدی بەتەنها دونیایەك نییە، بۆیە بەرژەوەندیی هەموو کرێکاران نییە وەك یەك بن، چینی کرێکاران وەك یەکیش نین لەمڕۆدا.

واتای یەکی ئایار لای سەندیکاکان

ئەو کاتەی پرۆسەی شۆڕشگێڕیی یەکی ئایار لەلایەن سەندیکاکانەوە ڕێکخرا و مۆبیلیزەکرا، بەتایبەتی لەلایەن سەندیکا ئەمریکییەکانەوە بوو. هەروەك دەزانن AFL کە ڕابەرایەتیی خەباتی مەودای 8 سەعاتی کارکردنی دەکرد، سالی 1886ی یەکی ئایار بەیارەکی دا و ئەو ڕۆژە 350 هەزار کرێکاری ئەمریکی ڕێککەوتن. بەو هۆیەوە بەشێکی کرێکارانی گەورە مافی کاتی کارکردنی 8 سەعاتیان بەدەستهێنا و خاوەنکار بەرانبەر کرێکاران تێکچوون. بەوجۆرە هەرچەند ئەنتەرناسیۆنالی دوو دەبوو لەلایەن کۆمۆنیستەکانەوە ڕەتبکرێتەوە، کە بە بزووتنەوەیەکی ئەنتەرناسیۆنال ئیلهامی بەخشیبوو، ئەویش گۆڕانکاریی سەندیکالیزم بوو. سەندیکالیزم لە سەدەی 19دا بووە هۆی سەرهەڵدانی بزووتنەوەیەکی وەك ئەنتەرناسیۆنالی دوو و دامەزراندنی حزبی کرێکارانی گەورە لە سەنتەرە سەرمایەدارییەکاندا، ساڵانی دواییش ئەو سەندیکایانە نزیکبوونەوە لە حزبە سەنتەریستەکانەوە، بوونە پارچەیەکی سیستەمی سەرمایەداریی و دیسان بەدەستی ئەو حزبانەوە دامەزرێنران، ڕێچوونە ناو سیستەمەکەوە و تیایدا نقوم بوون. ئیدی ئەو سەندیکایانە ببوونە بەشێکی ئەو حزبانە. بۆیە، ئیدی یەکی ئایار بووە ڕۆژێك سەندیکا بە پەیام ناردن بە کۆمەڵگا خۆیان پیشان دەدا، داخوازیی خۆیان دەهێنایە سەر زمان.

بەتایبەتی، لە وڵاتانی دەوڵەمەنددا زۆرترین ئەو کەسانەی دەچنە ناو نمایشی یەکی ئایارەوە کرێکار نین. بەهۆی ناوی چینی کرێکارانی بیرۆکراتی سەندیکاکانەوە دەچنە ناو نمایشەکەوە و چەند سەعاتێك بەڕێدەکەن و بە ماوەیەك ڕێپێوان دەکەن. لە وڵاتانی خۆرئاوا یەکی ئایار وەك سەیران و خۆشی پیرۆز دەکرێت، کرێکارانی وڵاتانی هەژار خەبات دەکەن تا بتوانن وەك وڵاتانی خۆرئاوا یەکی ئایار پیرۆز بکەن. بەڵێ، هەندێك لە وڵاتان نمایشی یەکی ئایار بە شێوە بەڕێدەکەن، بەڵام هۆی ئەوە نییە کە لەو وڵاتانەدا یەکی ئایار بەشێوەیەکی شۆڕشگێڕانە ڕێکدەخرێت، بەڵکو بە تەنها مەسەلەکە پەیوەندیی بە دیکتاتۆرییەتی حکومەتەکانەوە هەیە.

واتای یەکی ئایار بۆ بزووتنەوە شۆڕشگێڕەکان

بزووتنەوە شۆڕشگێڕەکان دەبێت خەبات بۆ ڕزگارکردنی چینی کرێکار لەئاستی ئەنتەرناسیۆنالدا بکەن؛ ئەوانیش دەرهەقی یەکی ئایار و بەها ئەنتەرناسیۆنالییە کۆمۆنیستییەکانی خیانەت دەبینن. ئەوە ڕەوشێکی هێندە خراپە کە بزووتنەوە کۆمۆنیستییەکانی

ئەنتەرناسیۆنالی دووو کە دروشمی ئەنتەرناسیۆنالی مانیفێستی پارتی کۆمۆنیست: "کرێکارانی جیهان یەکگرن"یان هەڵوەشاندەوە و بەپووچی نیشانیان دا و وەک ڕۆزا لۆکسمبۆرگ دەیگوت "کرێکاران لە ئاشتیدا یەکگرن و لە شەڕدا یەکتر بکوژن"، ڕێکخستنە کۆمۆنیستییەکان بەجۆرێک بوون کە ئیدی وەک سەندیکا چەپەکان دەجوڵانەوە.
وەک سەندیکاکان، چەندین ڕێکخستنی شۆڕشگێڕیش، ڕۆژی یەکی ئایار بۆ ئەوەی داواکارییە ئابوورییەکانی کرێکاران نیشان بدەن، بە ئەوان لەپێشتربوونی کار و ئاسایش، زیاتر پارە وەربگرن، بەمجۆرە ئەو ڕۆژە بەکاردەهێنن.

بزووتنەوە خۆرئاواییە شۆڕشگێڕەکان وەک هەموو ڕۆژانی دیکە یەکی ئایاریش وەک خەبات بۆ دەوڵەتی خۆشگوزەران دەبینن. لەبەر ئەوەی ئەو دەوڵەتە خۆشگوزەرانە لە هەندێک وڵاتان شتێک دەداتە کرێکاران تاکو هەندێکیان هەژارتر و هەندێکیان دەوڵەمەندتر نەکات. بەڕاستی لە دەوڵەتی خۆشگوزەراندا ئەمە ستراتیژیەتی بۆرژوازییە.
لەبەر ئەوە بزووتنەوە شۆڕشگێڕەکانی وڵاتانی خۆرئاواش بەرانبەر قەدەغەکردنی کرێکارانی وڵاتان کە دەیانەوێت بێنە وڵاتانی دەوڵەمەندی خۆرئاواییەوە، بێدەنگییان هەڵبژاردووە و خۆیان کەڕ کردووە. لەبەر ئەوە ئەوانیش باش دەزانن کە کرێکارانی وڵاتانی خۆرئاوا پشتگیریی ئەمجۆرە قەدەغەکردنە دەکەن.

با ئەمە لەلایەک بێت، کرێکارانی ژن بەراورد بە کرێکارانی پیاو کەمتر وەردەگرن، بەڵام بۆ ئەم مەبەستەش هیچ هەوڵێک نادەن (چونکە لە زیانی کرێکارانی پیاوی خۆرئاوا دەترسن!) لەبەرانبەر ئەم نایەکسانییە ڕاستەوخۆ تێکۆشان ناکەن، بەتەنها هەندێکجار چەند شتێک دەربارەی ئەم کێشەیە دەنووسن.
سەرەڕای هەموو ئەم شتانە بزووتنەوە شۆڕشگێڕییەکانی وڵاتانی خۆرئاوا هیچ کاتێک شەرم ناکەن لەسەر ئاڵای خۆیان بنووسن: "بژی یەکێتیی کرێکاران" و "بە هەمان کاری یەکسان، کرێی یەکسان".

ڕاستە، ڕەوشی بزووتنەوە شۆڕشگێڕییەکانی خۆرئاوا خراپە، بەڵام بەڵێ ئەی بزووتنەوە شۆڕشگێڕییەکانی وڵاتانی دیکە هەڵوێستێکی باشتر پیشان دەدەن؟ نەخێر، نا. لەو وڵاتانەدا هەڵوێستەکان هەموویان لە یەک دەچن.
هاوشێوەی بزووتنەوە "شۆڕشگێڕ"ە خۆرئاواییەکان، بزووتنەوەی وڵاتانی هەژاریش یەکی ئایار وەک دەرفەتێک بۆ لە پێشتربوونی کار، ئاسایش و پارەی زیاتر دەبینن. و ئەگەر حکومەت ئەوەش قبوڵ نەکات، دەخوازن یەکی ئایار وەک پشوویەکی فەرمیی قبوڵ بکرێت.

ئەوەش هەیە كە شەڕ لەنێوان كرێكارانی خۆرئاوایی و بۆرژوازیی وەك “خەباتی□كی شۆڕشگێڕ” نیشان دەدا و بانگی كرێكارانی و□لاتانی هەژاریش دەكات پشتگیریی لە كرێكارانی خۆرئاوایی بكەن. لەبەر ئەوەی بزووتنەوە شۆڕشگێڕییەكانی و□لاتانی هەژار ئەو دەستكەوتانەی كرێكارانی خۆرئاوا هەیانە بە تێكۆشین، وەك “پاراستنی ماف” د□بینینێت. بەڵام ئایا دەبێت ئەو هەڵوێستەی بزووتنەوە شۆڕشگێڕییەكانی و□لاتانی هەژار چۆن □اق□ بكرێت. ڕوون و ئاشكرایە كە ئەوە پەیوەندیی بە نەزانبوونەوە نییە. چونكە ڕاستییەكە بەرانبەر پەیوەندیی كەسەكان و ژیانەوە دەرك دەكرێت. واتا بنەمای مێژوویی و ئایدیۆلۆژیی هەرچییەك بێت، هەڵوێستك□ش بەرانبەر بەم بنەمایە سەرهەڵدەدات.

بۆیە بزووتنەوە شۆڕشگێڕییەكانی ئەمڕۆ كە بەئاراستەی وشیاریی مێژوویی خۆرئاوا□ هاتووەتە ئاراوە، هەتا ئێستا بە سەرچاوە مێژووییەكانی خۆی س□□یری ناكات، هەوڵنادات بەڕاستی بەئاراستەیەكی شۆڕشگێڕدا بڕوات. بزووتنەوە شۆڕشگێڕییەكان دەبێت حساب بۆ ئەمە بكەن و بەڕاستی بتوانن هەڵوێستی شۆڕشگێڕانە وەربگرن یان ئەگەر ئەوە نەكەن، ناچارن ببنە بەشێكی سیستەمەكە.

ئایا دەبێت چی بكرێت؟

ئەمڕۆ، دەبێت چی بكرێت تاكو یەكی ئایار واتایەكی شۆڕشگێڕیی وەربگرێت. دەبێت چی بكرێت تاكو یەكی ئایار بچێتە خزمەتی یەكێتیی چینایەتیی كرێكارانی ئەنتەرناسیۆنال و چینی كرێكارانەوە؟
ئەوەی مسۆگەرە و ناگۆڕێت ئەوەیە كە كردە شۆڕشگێڕییەكانی جیهانیی چینی كرێكارانە. ڕاستییەكی دیكەی نەگۆڕ و مسۆگەر ئەوەیە كە: چینی كرێكارانی جیهان بەهۆی ڕابەرایەتیی حزبیی شۆڕشگێڕیی ئەنتەرناسیۆنالییەوە دەتوانێت سەربكەوێت. ئەمڕۆ ئەوەی دەتوانین بكەین ئەمەیە: هەموو ئەو ئاستەنگانەی ناهێڵن یەكێتیی چینایەتیی كرێكارانی ئەنتەرناسیۆنال بێتەئاراوە، لاببرێن. بۆ نموونە، مەرجێك ب□ یەكێتیی چینایەتیی كرێكارانی ئەنتەرناسیۆنال بریتییە لە: دەوڵەتی خۆشگوزەران چینی كرێكاران دەخاتە بەرانبەر یەك، لەهەندێكیان دەدزێت و دەیداتە هەندێكیان، ئەمە دەبێت ب□ تەواوی ڕ□ تبكرێتەوە.

بۆ نموونە، مەرج بۆ یەكێتیی چینیی كرێكارانی ئەنتەرناسیۆنال ئەوەیە كە كاربكەن بۆ ئەوەی ڕێگە بدرێت هەموو كرێكارانی دونیا بەئازادیی ب□و□لاتاندا بگەڕێن.

بۆ نموونە، لەنێو کرێکارانی تورکدا دەبێت مافی ئەوە بە کوردان بدەن دەوڵەتی خۆیان بونیاد بنێن و بیپارێزن، بەڵام بەداخەوە لەناو چینی کرێکاری تورکیدا ئەمە هەیە: "نا بۆ دابەشبوونی وڵات و نەتەوە"، پێیانوایە ئەگەر ئەوە ڕوونەدات، یەکێتیی چینایەتیی کرێکاران بەدیدێت. دیسان بۆ نموونە، مەرج بۆ یەکێتیی چینایەتیی کرێکارانی ئێنتەرناسیۆنال ئەوەیە کە دەبێت دەستبکەن بە ئاشکراکردنی بناغەی ئەو بزووتنەوانەی لەژێر ناوی کۆمۆنیستبووندا بەرگریی لە دەستکەوتە مومتازەکان دەکەن. ڕوون و ئاشکرایە کە دابەشبوونی چینایەتیی کرێکاران لەخەوە نییە، بۆ ئەوەی چینی کرێکاران بەرژەوەندیی خۆی دابەش نەکات دەبێت یەك بگرێت.

هەر بۆیە دەبێت کۆمۆنیستەکان، لەم دابەشبوونەدا پشتگیریی لە لایەنی چەوساوە و ژێردەستە بکەن. هەرچییەك دەبێت با ببێت دەبێت هەڵوێستی کۆمۆنیستەکان بەمجۆرە بێت.
بۆ ئەوەی پەیامی ئێنتەرناسیۆنالیی یەکی ئایار نوێ ببێتەوە، دەبێت ئەم هەڵوێستە بگیرێتە بەر.

سەرچاوە
ئەم وتارە لە ژمارەی سێیەمی "چروسکا شۆڕشگێڕ"دا بڵاوبووەتەوە:
.Çiruska Şorşger, hejmara 3, sala 2017

کانگای تیرۆر ... دانیل شتاینفورت ... و. لە ئاڵمانییەوە، هەڵۆ بەرزنجەیی

مەترسی و هەڕەشە لە بیانانەوە هەڵدەکات، کاتێ بەهەزاران کەس، بە سواری ئەسپ و حوشترەوە شاڵاویان هێنا و هاتنە بەرەوە، بەدەم نەعرەتەی دەندانەی شەڕەوە. گەشتنەجێ بە ڕاکێشانی تفەنگ و دەمانچە و، شمشێرەوە، ئامانجەکە کەربەلا بوو، شارە پیرۆزەکەی شیعەکان، کە ئیمڕۆ دەکەوێتە عێراقەوە. هیچ کەس، دانیشتوانی ئەم ناوەی پێشوەخت ئاگادار نەکردەوە، هیچ کەسێ شتێکی بە ڕوویاندا ڕانەگەیاند بوو.

دانیشتوانەکە و ئەو حاجییانەی ڕوویان لەم شارە کرد بوو، لەو ڕۆژەدا سەرگەرمی ئاهەنگی پیرۆزکردنی، یادەوەری شەهیدبوونی عەلی بوون.

خۆیان وایان مەزەندە دەکرد، ئیدی لە سایە و سەبەری ئارامی و ئاسایشی خودا دان. ئەوان نەیان دەزانی کەوا گەشتەکەیان بە گەلاوی خوێن کۆتایی دێت. بەپێی گێڕانەوەی شایەتحاڵێک، کوشتارەکەی کەربەلا، لە ٢١/٤/١٨٠٢دا بووە. سەردارێک لە نەجدەوە لە ناوەوەی وڵاتی نیوە دوورگەی عەرەبەوە، سەرکردایەتی ئەو پەلاماردانە دەکات، ناوەکەی سعود کوڕی عەبدولعەزیز کوڕی محەمەد ئال سعودە. ئال سعود، دەسەڵاتداری ئەودەم تازە هەڵکەوتوو بوو، بەڵام زوو بە زوو پەلی هاویشتوو، بەسەر بیاباندا لە ـ یەکەم دەوڵەتی سعودیداـ، هەروەها ئەو لە مێژ بوو، چاوی بڕیبووە سەر کەربەلا. ئەو شارەی، بە درێژگەی ڕووبای دیجلەدا، کە قەڵای گەنجینەی خێروبەرەکەتێکی ئەفسانەییە.

شای ئێران و حاجییە شیعەکان خزمەتێکی گەورەیان، پێشکەشی ئەو ناوچەیە کردبوو. هەڵبەت مەسەلەکە بەلای ئال سعودەوە، هەر زێڕ و زیو و بەردی بە قیمەت/ مجەوهەرات نەبوو، بەڵکو پەیوەندی بە پرسێکی ئاینیشەوە هەبوو. ئەو هەستی بە بەرپرسیارێتییەکی ئایدیۆلۆژی دەکرد، کە ئیمڕۆ بە ناوی وەهابیزمەوە ناسراوە. شیعەکان لەچاوی ئەمدا، هەندە لە ڕێبازی ڕاستەقینەی ئیسلام لایان داوە، کە هەرگیز ناتوانرێ بە موسڵمان دابنرێن، بەڵکو وەک بێ ئەمەک و پەیمانشکێن و هەڵگەڕاوە تەماشا دەکران.

دامەزرێنەری ڕێبازی وەهابی ئامۆژگاریکەر/ واعیز بوو ناوی عەبدولوەهاب بوو، کە لەگەڵ ئەمدا، ئال سعود، نیو سەدە لەوە پێش هاوپەیمانێتییەکیان بەستووە. لەتەک هێرشە سوپاییەکانی دەسەڵاتداری بیابان دا، خۆ ئامادەکردن بۆ بەرنامەی توندوتیژی، پاکسازیی ئیسلام لەناوچەکەدا بڵاوبۆوە. میراتگرانی ئال سعود، کە ئیمڕۆ عەرەبی سعودی بەڕێوە دەبەن، لەوکاتەدا تەنانەت ئەوەیان بە ئەمسەروسەری جیهاندا بە پەیڕەوکردنێکی ناهەموار دەناردە دەرەوە. پەلاماردانە خوێناوییەکە بۆ سەر کەربەلا لە ١٨٠٢ دا، دەگەڕێتەوە بۆ سەرەتای فراوانبوونی وەهابییەکان. ئەو دابڕانێکی مێژوویی نەخشاند.

کەواتە ئیدی لەم چرکەساتەوە، پەیوەندی نێوان شیعەکان،کە تەوژم و ئاراستەیەکی گەورەی نێو ئیسلامن،و وەهابییەکان،کە مافیان بۆ خۆیان دابوو، چاکسازیی بکەن لە نێو ئیسلامی سوننەی باووباپیرانیان، بە

خانەگومانییەکی قووڵەوە شەقڵی گرت و کەندێکی قووڵ لە ناوخۆی ئیسلامدا دروست بوو، دوو سەدە دواتر، لە نێوان زۆرینەی شیعەی ئێران و عەرەبی سعودی وەهابیدا خۆی دەردەخات و ڕەنگدەداتەوە.

بە پێی قسەی ڕۆژهەڵاتناس Jean-Baptiste Rousseau، ١٢٠٠٠ شەڕکەری بەدەوی بـــــــوون، گەڕان بەدوای نیشتمـــــــانی کەربەلادا و لە چاوتووکانێکدا، دەستیان کرد بە تێکدانی شوێنە پیرۆزەکانی شیعەکان. دوای ئەوەی ئەوان، مەزاری نەوەی پێغەمبەر حوسەینیان لەگەڵ زەویدا تەخت کرد؟؟ دەستیان کرد ب□ تاڵان و ب□ ناهەق کوشتنی ئەوانی تر،” خەڵکی پیر،ژن و منداڵ هەمووی بە شمشێری بەربەرییەکان کوژران”.

رۆسۆ نووسیویەتی ” تەنانەت ژنی سک پڕیش کەوڵکران. کارە دڵڕەق و بێبەزییەکان، نەدەتوانرا ڕابگیرێن و دەستیان لە کوشتن و بڕین هەڵنەدەگرت”. پیاوانی ئال سعود، تاڵانییان کرد، هەرچی بە خۆیان حوشترەکانیان کێش بکرایە، دەیان برد و دوایی لە کاتی کشانەوەیاندا لە شارەکە،هێشتا ٤٠٠٠ هەزار کوژراو کەوتبوو.
دوای کاولکردنی کەربەلا، هێزە سوارەکان لە ١٨٠٣ دا، دەستیان کرد بە داگیرکردنی، هەرێمی حیجازی عوسمانی، لە کەناری دەریای سوور و وەک خۆیان چۆنیان بینی ئەوێ ئەو دوو شارەی دەکەوێتە، ئەو دەڤەرەوە مەککە و مەدینە پاکسازی بکەن. لەمەشدا تەنیا ژمارەیەکی بێشوماری مۆنیمێنت و کێلی قەبر و کاری دارتاشی، هی سەردەمی کۆنی ئیسلامی لەو نێوەدا گۆرستانی مەدینە کە خەڵکی نزیکی پێغەمبەر محەمەد ئارامیان تێدا گرتبوو، دەیانوویست تەنانەت گۆڕی دامەزرێنەر و هەڵگیرسێنەری ئاینەکەش تەفروتوونا بکەن، بەڵام هەر زوو دەستبەرداری ئەوە بوون. دانیشتوانی ناوچەکە دەبوو لەلایەن ئەم دەسەڵاتدارە نوێیەوە سەرلەنوێ پەروەردە بکرێنەوە و ڕژێمێکی دەسەڵاتداری تیرۆر لە ئەستۆ بگرن و قبول بکەن.
کێ جگەرەی بکێشایە،م□س□یقاژەنی بکردایە،گۆرانی بگووتایە و جلوبەرگی، ناجۆر و سەیری بپۆشایە، یاخود تەنیا نوێژەکانی بچوایە و فەرامۆشی بکات، قامچی کاری دەکرێ و کۆڵەوار دەکرێ، یاخود لەناو دەبرێ. حاجییانی کافر بۆیان نەبوو، جارێکی دیکە بچنە مەککەوە، پەلاماری کاردانەوەکانیان دەدرا و شیعەکان، دەستبەجێ لەسێدارە دەدران. ئەم قاتووقڕییە بێ بەزەییانە بۆچی؟ ئەم هەڵپەی بەپەلەی وێنە لە دوای وێنەیە، کە بە ئاشکرا بیری ڕک و توو□□یی ناوبراو، بە دەوڵەتی ئیسلامی لە سوریا و عێراق، لە هەنووکەدا دێنێتە یاد؟.

بۆ ئال سعود سوپا بەدەویەکەی، دانیشتوانە شیعەکەی کەربەلا خۆیان

تاوانبار کرد بوو. ئەوانە “شرک”یان خستبووەگۆڕ، بتپەرستی لەبەرئەوەی ئەوان پیرۆزیەکانیان دەپەرست و یەکتاپەرستی ڕاستەقینەیان دەخستە بەردەم پرسیارەوە. خوا وا حوکمی ئامۆژگاریکەر عەبدولوەهابی دابوو، هیچ هەواڵهێنەر و هەواڵبەرێک نەخرێتە هاوشانیەوە واتە ئەوەی ئەو دەیڵێ هەر ئەوەیە. ڕێزگرتن لە پەرستگای شەهیدانی شیعە عەلی و حسین لەبەردا بوونە نیشاندانی نموونەی کفر و گوناهێکی ئاینی،کە سزاکەی کوشتن بوو.
دامەزرێنەری ڕێبازی وەهابی ناوی تەواوی محەمەد کوڕی عابد ئەلوەهابە، لە ساڵی ١٧٠٣ لە عەیینە هاتەتە دنیاوە،باوکی حاکم بووە، عەیینە دەکەوێتە ناوچەی نەجد، وڵاتی خێڵە کۆچەرەکان و نیشتەجێکان.

وڵاتێکی دووری لەبیرکراو، پەڕەی کوێری لە شارستانێتی ئیسلام، دوور لە ناوەندەکانی کۆسمۆپۆلیتی، وەک ئەستەمبوڵ و قاهیرە و دیمەشق، دەبێ پیاو بەم شێوەیە، ئەو ناوچەیەی جاران بهێنێتە بەرچاوی خۆی.
زانایانی فەقیهی ـ ئاینی، لە نێو ئەو کەمینەیەدا بوون، کە بە توانایەکی دیاریکراو و دەسەڵاتی فەرمان دەرکردنی خوێندن و فێربوونیان هەبوو. ئەوان لەڕاستیدا، زانستەکەیان لە ڕێگای مانەوەیان لە مەککە و مەدینە و بەغدا و دیمەشق بەدەستهێنا بوو.
هەر بەم شێوەیە عەبدولوەهابیش، بەهۆی توانای خۆیەوە و لە ڕێگای زێدەکەی خۆیەوە، بڕیاری زانایيبوونی درا، لە ڕێگەی چەندین ساڵی گەشتی خوێندن و بۆ شارە پیرۆزەکان و هەروەها بۆ بەسرە لە عێراق.
هەر بە منداڵی، لە تەمەنی١٠ ساڵیدا سەرلەبەری قورئانی لەبەربوو.

دوو بیریار لەسەردەمی خوێندندا کاریگەریان لەسەری دروست کردوە، یەکێ لەوانە دامەزرێنەری کۆنپارێزترین و بچوکترین مەزهەب و ڕێبازە، ابن حمبل ٧٨٠ـ٨٥٥ ئەو لەسەرەمێکدا ژیاوە، کە چەند موسڵمان هەوڵیان داوە هەڵسەنگاندنی ڕاسیۆنالی/عەقلانی بۆ ئاین بکەن. بەو واتایەی لە نێوان خودا و گووتەکاندا جیاوازی بکرێ. دژ بەم ڕۆشنبیرییە دوور لە میللەت و جەماوەرە، تەوژمی ابن حمبل کاری دە کرد. ئەو بە ئەملاولاکردنێک، قەناعەتی بە ڕاستی و دروستی قورئان هێنابوو.
لێکدانەوە و وەرگێڕانی میتافەری، نەک وشە بە وشەی نوسینە پیرۆزەکانی بەتوندی ڕەت دەکردەوە. لەنێو زانایانی نەجددا، ئەم ڕێبازە باڵادەستی وەرگرت، بە چاکی و لەبەرئەوەی، ڕوانگەیەکی ڕوونیان لەسەر ئاین بەجێهێشت، کە لەگەڵ پێداویستیەکانی مرۆڤ دا، زۆر زووتر دەگونجا.

دووەم بیریار، ئەوەی عەبدولوەهاب نووسینەکانی دەخوێندەوە، ابن تمیمیة ١٢٦٨_١٣٢٨ بوو، کە هەڵقوڵاوی و سەردەمی ئاڵۆزەکان بوو، داگیرکاری مەغۆلەکان. ڕۆژگاری داگیرکردنی بەغدا. ئەم پیاوە مەوومەچە، حسابی لەگەڵ هەمو تازەکارییەکاندا کرد، کە بە باوەڕی ئەو هەڕەشەیان لە ئیسلام دەکرد. ئاخر هەر بە تەنیا هەموو فەلسەفەی یۆنانی و هەموو فۆرمەکانی سۆفیزمی نائەرتەدەکسی، وەک بتپەرستی نەبوون، تەنانەت سەردانی گۆڕی پێغەمبەر، یاخود یادکردنەوەی ڕۆژی لەدایکبوونی ڕێبەندی لەکرا و قەدەغە کران. ئیدی تەنها گۆڕانەوە بۆ ئیسلامی سەرەتایی، هەروەک ئەوەی پێغەمبەر و هاوەڵەکانی تێیدا دەژییان، دەتوانرێ ئاین " پاککرێتەوە" . لە پێناوی گەیشتن بەم ئامانجەدا، نابێ موسوڵمان سڵ لەوە بکەنەوە، بە شمشێرەوە دژ بە دوژمنەکانیان بچنە شەڕەوە.

ابن تمیمە، باوکی جیهادی مۆدێرن، حەزی دەکرد لە سەردەمی خۆیدا کەنارگیر و نامۆ بوایە، وەلێ تەوە ژەهراوییەکەی چاند، لەژێر ڕووبەری ئیسلام دا. نووسەری ئەمەریکی ئەفغانی Ansary Tamim دەنووسێ: پێویست بوو تەنیا چاوێک بکەن، تاوەکو " خۆیان لەگەڵ بارودۆخەکەدا ڕێکبخەن، بە ئەوەی هەڵبەن و دەرکەون" بە عەبدولوەهابی گەنجی تووڕە و گڕگرتوو، ئاشکرا دیار بوو، کە خەڵکی وڵاتەکەی خۆیشی، ناپاکییان لە ئیسلام کردووە.

پیاو باوەڕ بکات بە مێژوونووسانی وەهابییەکان، کەوا باوەڕ بە پەوپوچی لەو سەردەمەدا، زۆر پەرەی سەند بوو، بەدەوی و شار نشینەکان، هەر بە تەنیا مردوویان نەدەپەرست، کەس و پیرۆزەکان و فریشتە و بەڕێکو تەنانەت درەخت و بەردەکانیش دەپەرستران. لە کتێبی التوحیدی عبدالوەهاب دا، نەفرەت لەم دابوونەریتانەی مردووپەرستن دەکات، هەروەها هەرکەس لەمە خانەگومان بێ: شایستەی کوشتنە". بیرۆکەی "تفکیر" واتە دەرچوون لە خۆتی هاوەڵە ئیماندارەکان،دروشمی سەرەکی فەرکاریی ئامۆژگارکەری وتاربێژ بوو. پێویستە بە شێوەیەکی حەتمی ئەوان،خۆیان بە بەرەنگاری هەموو ناوەهابییەکان بەڕێوە بەرن.

لەوەتەی دووبەرەکی و دابەرانە گەورەکەی سەدەی حەوتەم، کە موسوڵمانانی لەسەر شەڕی میراتی دوای مردنی پێغەمبەرەکەیان دابەشکرد بۆ سوونی و شیعی و خەواریج. مشتومڕ و بیروڕای جیاواز، لە نێو ئاینزانەکان/ تیۆلۆگ زۆر بەدەگمەن،بە شێوەی سەربازی یەکلایی کراوەتەوە. عەبدولوەهاب و لایەنگرەکانی، کەوا بە خۆیان دەگووت "مووەحدین" ئەستا ڕایانگەیاند، هەرکەس لە نەیارانیان،

دەسەڵاتی ئەوان بخاتە ژێر پرسیارەوە، بەشێوەیەکی ئۆتۆماتیکی دەبێتە کافر.

١٧٤٤ ئەم ئامۆژگاریکەرە/ واعیزە، لە شارەکەی خۆی دوورخرایەوە، پاش ئەوە، مەزارگایەکی بایەخداری تێکشکاند و ڕێگەی دا، ژنەکیش بەردباران بکرێـ، سزایەکی کە لەو سەردەمەدا زۆر پێڕەو نەدەکرا. عەبدولوەهاب هەڵات بۆ مەرگەکی بەشی خواروو، بەرەو درییە، لەرێ لە لایەن سـەرۆک هۆزی محەمەد سـعودەوە دالـدە درا. ئەمیـش وەک دەسەڵاتدارەکی تەماعکاری بێ ویژدان، ئیمارەتەکی بچووکی، تا ئەو کاتە، نەناسراوی بەرەوە دەبرد و هەر زوو ویستی هۆزی تەقاندنەوەی بیروڕا نائاساییەکانی عەبدولوەهاب بۆ ئامانجە سەربازییەکانی خۆی بەکاربهێنێ.
بنەماکانی تەکفیر ڕێگەیان بەو دا، بە سەڵمینەوە دژی دوژمنەکانی بکەوێتە کار، لێیان بدات و پەلاماری گوندە خۆشەویستەکانی دراوسێیان بدات، هەموو ئەمانەش بەردەوام لەژێر ئاڵای جیهاد دا ئەنجام بدات.

ابن سعود و عەبدلوەهاب، هەروەها لە هەمان ساڵدا، پەیمانێکیان بەست، کە هەندە سادە بوو، هەروەک بلیمەتی وابوو : لە کاتێکدا ئەمیر ئامادەیی خۆی دەربڕی، ئەم دەستوور و ڕێبازە، لە ناوچەی قەڵەمڕەوی خۆیدا، پێڕەو بکات، وا مامۆستا ئامۆژگاریکەرەکەی، زەمینەسازی دەکرد بۆ پێبەخشینی ڕەوایەتی ئایینی.
خەڵکە ژێر چەپۆک خراوەکان، دەبوو بڕیار بدەن لە نێوان گەڕانەوە(واتە بۆ ئیسلامی پاک و سەرەتایی — و)، یاخود مەرگ، هەروەها ئەمیرە تازەکە لەسەروو ئەمەشەوە،گوێڕایەڵە کوێرەکانی سوێند بخۆن، ئەمەش هەروەها باوەڕ و پرنسیپێکی ئایینیی عەبدولوەهابە،کە تا ئیمڕۆ بەرگەی گرتووە و ڕوونی دەکاتەوە، بۆچی عەرەبی ـ سعودی تا کاتێکی نادیار، هەر بە شانشینییەکی ڕەها دەمێنێتەوە.

سەرەتا هۆزەکانی ئیبن سعود، پەلاماری گوندەکانی دەوروبەری درییەیان دا. بەم شێوەیە وەچەکانی دواتری ئال سعود لە نیوەی دووەمی سەدەی ١٨ دا، تەواوی نەجد و بەشێکی ناوچە دراوسێکانی خستە ژێر دەسەڵاتی خۆیانەوە. لە سەدەی ٧ تەوە، بۆ یەکەمجارە، بەشێکی زۆری ناوەندیی عەرەبی، سەرلەنوێ دوای تاکە یەک حوکمداری و یەک لێکدەرەوەی ئیسلام دەکەون.

پێش مردنی لە ١٨٩٢ دا عەبدولوەهاب، خەمی ئەوەی بوو، کەوا

نەوەکانی پاش خۆی، کە لەسەرەتادا بەناوی خێزانی شێخ ئال ئاش ـ شێخ دەبوو ببنە، بڕیار بەدەست لەمەڕ پرسە ئایینییەکان.
دەوڵەتی عوسمانی، هیچ پەرچەکردارێکی، بەرامبەر ئەم بارودۆخە نەبوو، کە بە درێژایی سنوورەکەی ئەنجام دەدرا، دواتر ئەم ناوچەیەی سەوزایی بیابان، لە ناوەوەی دورگەی عەرەب، بۆ عوسمانییەکان هیچ بایەخێکی نەما، لە ڕووی ئابووری ستراتیژییەوە، بەڵکو زیاتر ناوچەکانی کەناری دەریا، لە ڕۆژئاوا و رۆژهەڵات گرنگ بوو لایان: لە کەنداوی فارس لەبەرئەوەی نەیارە فارسەکان، پێویستە لە دۆخی ترس و لەرزدا ڕابگیرێن. هەروەها لە دەریای سووردا، چونکە لەوێ شارە پیرۆزەکانی مەککە و مەدینە هەن، کاتێ پاسەوانەکانی خۆیان وەک سوڵتان دەبینن. تا ئەوکاتەی خاوەن شارێک مشوری سەلامەتی ڕێگای هاتوچۆی حەج بخوا، بەلای باب و لعالی ڕژێمەوە لە ئەستەمبوڵ گرنگ نەبوو، سەرقاڵی ئەو خەڵکە سەرەتاییە عەرەبییانە بێت. کاتێ وەهابییەکان نزیک کەوتنەوە لە داگیرکردنی شاری هاتنە دنیای پێغەمبەر محەمەدەوە، ئنجا سوڵتان کەلەیی بوو.

پەیامەکانی ” ئیمامی” ئال سعود ١٨٠٣ ، هەر تەنیا ناوچەی دەسەڵاتییان فراوان نەکرد، بەڵکو لەمەشدا هێشتا کارێکی تێکدەرانەیان دامەزراند، لە ئاکامدا تەواوی جیهانی ئیسلامییان داچڵەکاند. پەرچەکرداری عوسمانییەکان ئەوە بوو دەبێت یەکەم دەوڵەتی سعودی کۆتایی پێ بێت.٧٠ ساڵ لە ١٨١١ وە تا ١٨١٨، پێویست بوو، ئەو هێزەی میسرییەی جێگری پاشا محەمەد عەلی پاشا و کوڕەکەی ئیبراهیم پاشا، تا تارمایی هەڵکردوو لە بیابانەوە بوەستێنن.

زۆر لە دەستوپێوەندەکانی ئیبن سعود پێشوازییان کرد، لەپاشای میسری کراوە بە ڕووی جیهان دا،وەک رزگارکەرێک. سەربازەکان ئیمامیان گرت و تەخت و تاراجی درییەیان تێک دا. هەر دیوارە قوڕینەکانی مەرگەکە بەرگەی، تۆپەکانیان نەدەگرتن، هەروەک پسپۆڕی رۆژهەڵاتی ناوەڕاست Guido Steinberg دەنووسێ. میسرییەکان لەگەڵ دەستەبژێری ئاینی هەڵسوکەوتی تایبەتیان دەکرد: چونکە ئەوانە وەک بەرپرسیاری سەرەکی توندوتیژی وەهابییەکان دادەنران، ئەم زانایانە پێش لەناوبردنیان بۆ چەندین کاتژمێر ئەشکەنجە دەدران ـ هاتنە دی خەونێک بە مووەحدینەکان، کە لەسەر تەڵەکە کاریان دەکرد.

دووەم دەوڵەتی سعودی چووەوەیەک .لە ١٨٢٤ـــ١٨٩١ دا ناتوانێ ببەسترێتەوە بە ئاکامی ئەوەی یەکەمەوە. لەگەڵ ئەوەشدا،بیری چاکی وەهابییەکان، دەمێک بوو سنووری عەرەبەکانی بەزاند بوو و پەخش بوو بوو. سەرەکی کۆمەڵەی بچوکی ئاینی لە هندستان ،لایەنگرەکانیان فێر

کردبوو، دابوونەریتی سەفی و نەک دواجار وەک هیندۆیزم، ڕقیان لە خێڵەکانی خۆیان بێتەوە.

بەم شێوەیە لە دەڤەری ئیسلامی کۆنپارێزی پەیگیر، گرووپی نابەخشندەی وەک بزاڤی دیۆباندی/دارلعلوم.
ئا بەم شێوەیە لە جیهانی عەرەبیدا، لاپەڕەی دەمارگیری وەهابی دەستی پێکرد، سەرەتا لە سەدەی بیستەمدا بە هەڵدانەوە. ئەم بابەتەش ناوەکی درێژی لەخۆ گرتووە: شێخ عەبدولعەزیز کوڕی سعود. سەرهەڵدانی سەرەکی سعودی، لەگەڵ هاتنەوەیدا دەستی پێکرد، بە گەڕانەوەی لە تاراوگەی کوەیتەوە و داگیرکردنی ریاز لە ۱۹۰۲ دا.
لەوکاتەدا دەبوو ئیبن سعود، وەک هەڵکەوتوویەک، ئەوە نیشان بدات کەوا، ململانەی نێوان دەسەڵاتی عوسمانی لاواز و پێککەوتە و هەژموونداری بەریتانیا بەباشی بقۆزێتەوە. کاتێ دەسەڵاتی عوسمانی، پاش جەنگی یەکەمی جیهانی، هەرەسی هێنا، بەمەش کوڕی سعود توانی زاڵ بێت بەسەر نەیارە کۆنەکەیدا، ئیبن ڕەشیدا، کە پشتیوانی لە تورک دەکرد. مەیدانەکە بۆ ئیبن سعود تەخت بوو.
ئەو هێزەکانی نارد بۆ ماوەی ۱۰ مانگ، گەمارۆی مەککە و مەدینەیان دا و لە ۵/۱۲/۱۹۲۵ دا داگیریان کرد. لەوکاتەوە هەتا ئیمڕۆش وەهابییەکان نەخش دەگێڕن و فەرمان دەردەکەن.

مانگە دواتر خۆی کرد بە پاشا و دەستبەجێ لەلایەن هێزە کۆلۆنییە ئەوروپاییەکانەوە، دانی پێدا نرا و دەسەڵاتی خۆی لە ناوچەی نیوەدوورگەی عەرەبیدا، فراوان کرد. تا ساڵی ۱۹۳۲ توانی شانشینی عەرەبی سعودی یەکگرتووی بچەسپێنێ.
ئاین و بیروباوەڕی وەهابی، بۆ خۆ پاداشت کردن، بەرامبەر بە کارە ئەمەکدارەکانیی، ڕێگەی داوە بە خۆی، مشووریی ئەوە بخوات، کەوا وڵاتەکە بەشێوەیەکی فراوان دوور لە کاریگەری کولتووری بێگانە دوور بگرێ و هەروەها زانستی سەکۆلار و هەموو ئەو شتانەی، کە قێزەونن و دژی جیهانی کۆن ـ و وێنەی مرۆق و زاناکانن.
بەڵام دەبێت چی هێشتا کاریگەرییە لە ڕەوتی میژوو بەفراوانی بکات، ئەوەبوو بە یەکەمجار دۆزینەوەی نەوت لە کەنداوی فارسیدا، ساڵی ۱۹۰۸. لە کاتێکدا سەرەتا بەریتانییەکان خاوەنی هەژموون بوون لە کەنداویدا و دەستییان بەسەر سەرچاوەکاندا گرتبوو، ئەمەریکا، سەرەک ڕۆزلفت کەوتە مەراییکردن بە سعودیە. بەڵام پاشا ئیبن سعود خۆی ترساند، لەبەردەم ئارەزووی کۆلۆنییەکان و لەبەرئەوە دوودڵ بوو، ئیمتیازی هەڵکەندن لەدەست بدات.

لە لایەکی ترەوە ئەو بە پێڵە، پێویستی بە سەرچاوەی دیکەی داهات

بوو، لەتەک داهاتی زیارەتکەرانی حەجدا. ئەوە بوو سەرئەنجام ساڵی ١٩٣٣ ڕێگەی دا، بە کۆمپانیای نەوت، بەرامبەر بە ٢٥،٠٠٠ هەزار دۆلار کرێی ساڵانە،و نرخی یەک دۆلار بۆ هەڵکەندنی هەر تەنە نەوت، لە کەنداوی فارسیدا. ئەمەش سەرەتای دەستپێکردنی دۆستایەتییەکی قازانبەخش و هاوکات گیروگرفتاوی بوو.

لەسەردەمی شەڕی ساردا، ماڵی سعود، لە واشنتۆن وەک گرنگترین دەنگی سەر بە ئەمەریکا بوو، لە ناوچەیەکدا،کە زیاتر دوژمنی ئەمەریکا بوون.

بە هۆی بەرزبوونەوەی خێرای داهاتی نەوت، بە ١٠٠هەزار ملیارد لە نێوان ١٩٧٥ــ١٩٨٠ دا، ریاز بووە مشتەرییەکی خاوەن هێزی گەورەی کڕینی چەکی ئەمەریکی. لەم ڕێگایەشەوە ساڵ بە ساڵ هاوپەیمانێتییەکە قایم تر دەبوو. ئەمەریکییەکان سعودییەیان وەک قوللەیەک دەبینی بەرامبەر کۆمۆنیزم.

سعودیە لەگەڵ پاکستان پێکەوە بە پشتیوانی موجاهیدین، شەڕکەرە پەڕگیرەکانیان، دەنارد بۆ ئەفغانستان،کە لە ١٩٨٠ وە لەلایەن هێزەکانی شورەویەوە داگیرکرابوو. پلانەکەیان ئەوە بوو جەژنانەی “ڤێتنامی ئەفغانستان” پێشکەش بە شورەوی بکەن، دەبوو جێبەجێ بکرایە. بە ڕاوێژکاری ئاسایشی کۆنی ئەمەریکی ز. برجینسکی، ئەو هەرەسهێنانی شورەوی بەڕێوە برد.

بەڵێ بە ڕوونی کەس نەیدەتوانی پێشبینی ئەوە بکات، ئەم سیاسەتە، چ ئاکامێکی ناهەمواری درێژخایەنی دەبێت، یانی پەروەردەکردنی ڕێکوپێکی هەزاران ئیسلامی ڕادیکال،لە نێو ئەواندا ئەوەی دواتر سەرەکی ئەلقاعیدە، ئوسامە بن لادن، جگەرگۆشەیەکی سیاسەتی بیر و ئاین جیاوازی چینی سەرەوەی سعودیە. عەرەبی سعودی لەتەک پارەدا، بە ڕێگاوە چەک و کەلوپەلی ئایدۆلۆژی دا بە جیهادییەکان. بیری چاکی وەهابی، ڕەوایەتی دا بە شەڕی دژ بە کۆمۆنیزمی “بێ دین” و هەروەها بەڵێنی گەردن لە گوناح پاککردنەوەی بە خۆکوژەکان دا. بە زۆری مزگەوت و ئامۆژگاریکەران، قوتابخانە و پەیمانگا، نەخۆشخانە و خانەی هەتیوان، پەترۆکابیتالیزمی سعودی لە ١٩٦٠ وە، دەستی کرد بە ناردی مۆدێلە ئیسلامییەکەی بۆ هەموو کونوقوژبنێکی جیهان. سوپاس بۆ ساتەلیت و ئینتەرنێت، پەیامی وەهابیزم، ئیمڕۆ ئاسانتر دەگات لە هەر وەختێکی دیکە.

مێژوونووسی ئەمەریکی Bernard Lewis ، جارێک بەراوردێک دەکات. تێکەڵکردنی وەهابیزمی سعودی و پەترۆدۆلار، شتێکە بە نزیکەیی، هەروەکو ئەوەی عەشیرەتی Ku-Klux-Klan , (ڕێکخراوێکی راسیستی

زەبروشێنە – وەرگێڕ)، دەسەڵاتی ڕەها لە تەکساس بگرێتە دەست، لە ڕێگای پارەی نەوتەوە ئاین بڵاو بکاتەوە لە تەواوی دنیادا، بەو پێی ماناکەی خۆی. رێکخراوی خێرخوازی وەهابی بۆ نموونە ئەوەی لە ١٩٧٢ دا دامەزراوە" کۆبەندی جیهانی بۆ گەنجانی موسوڵمان" ، بە پێی قسەی کۆمیسیۆنی لێکۆڵینەوەی کۆنگرێسی ئەمەریکی بە پەلامارەکەی ١١ی ئەیلوولی ٢٠٠١، بە پشتیوانیکەری تیرۆری ئیسلامی دادەنرێ.

مەککە لەو کاتەدا وەک لاس ڤیگاس دەبریسکایەوە، دەربارەی ریازی پایتەخت، جارێ هیچ قسەیەک نەبوو، بەڵام سەڵتەنەتی مەزن و گەڕانی بە فیرۆچووی پاشای سعودی، وا دەردەکەوت پاسەوانانی بیروباوەڕی ئەوەی کەمتر خەمبار کردبێ. هێشتا هاوژینی تەمەن ٢٧٠ ساڵەی نێوان مەزهەبی وەهابی و دەسەڵاتی سعودی کار دەکات. کەواتە زیاتر ئامۆژگاریکەری پێترۆدۆلار قازانج دەکات.

وەهابیزم قوتابخانەیەکە، لە مێژە هەر قوتابییەک بە زەبروزەنگ هان نادات، بەڵام بە قوڵی ئیسلامی نابەخشندە و تایەفەگەریی بەرهەم هێناوە – زەویوزاری بە پیتی ڕۆحی، لەسەر ئەوە تیرۆریستەکانی ” دەوڵەتی ئیسلام” (داعش – و) دەتوانن بگەشێنەوە و بپوژێنەوە.

لەمەدا دەوڵەتەکەی ئیبن تیمیە هاتۆتە دی و هەڵهاتووە.

سەرنج: ئەم بابەتە لە بۆ یەکەمجار لە نۆیە زوریخە تسایتوونگ NZZ ،دا بڵاوکراوەتەوە و لەبەر گرنگی بابەتەکە،رۆژنامەی دیاری ئەڵمانی دەر تاگەشپیگلی بەرلینی جارێکی تر بڵاوی کردۆتەوە و بەندەی خۆتانیش بۆی کردوون بە کوردی. تاکە سەرنجم لەسەر ئەم نووسینە ئەوەیە ، نووسەر سەرلەبەری کەنداو، بە کەنداوی فارسی لەقەڵەم دەدات.
سەرنجێکی کورتیلەی بەندە لەم وتارە، ئاماژە نەدانە بە ڕۆڵی ئێران وەک هاوچەشنی سعودیە، لە مەڕ پرسی تیرۆرەوە. نموونەی تیرۆرکردنی د. قاسملۆ و د. شەرەفکەندی و هاوڕێکانیان و سەدانی دیکەش بەسە، بۆ دەرختنی ڕۆڵی چالاکی ئێران لەم بوارەدا.

سەرچاوە: پاشکۆی رۆژانی یەکشەممە،ژمارە ٢٣١٧٥ی رۆژی ١٦/٧/٢٠١٧،دەر تاگە شپیگل

ڕۆمـان – چـاوەزار .... مـوكەڕەم ڕەشيد تاڵەبانى

[بۆ خوێند□و□ى ئەم ڕۆما نە كليكى ئێر□ بكەن....]

چەپكێك هايكۆ ... ڕۆژ هەڵەبجەيى

(1)
باران بەڕقەوە دەبارى،
چەترەكەم لەپێكەنينا ،
هاڕەى كرد...!
(2)
ژنێك بەعەبا خۆى داپۆشى،
ڕێژنەى قسەكانى تيشك نەخۆش..!!
(3)
ئينجانەيەك تاى لێهات،
گوڵ دەچێتەوە سەر خێڵى تابووت..!!
(4)
ديكتاتۆر سەرئێشە دەگرێ،
قاچى كورسييەك دەلەقێ...!!
(5)
چيمەنێك قاچى لوول بووە،
گۆرەوى چۆتە پرسەى ئاو...!!
(6)

بۆقێك كڵاوی سەوز لەسەر دەكا،
خەیاڵ پێچراوە بەبەهار…!!
(7)
ئاو دەپژمێ ..جۆگەلە پێڵاو
دەكاتە پێی ڕووبار…!!
(8)
هەنار نەزیفی بەربووە،
چەقۆ چۆتەخولی سەربڕین..!!
(9)
دەرگا یاخی بووە،
كلیل چۆتە گیرفانی (با)..!!
(10)
ئاوێنە درزی برد،
قریوەی كچێك ،
ئاڵۆزكا بەگریان..!!
(11)
تاریكی قاچی چەقی،
مۆمێك كەوتە شنە شن..!!
(12)
شەو كەوت بەدەمدا،
كەڵەشێر جانتاكەی
لەخەو تەكاند…!!!

ڕۆژهەڵە بجەیی
25/5/2016

ڕەگەزێكی بۆ بەشكراو … بەختیار محەمەد

كێشەی پیاو بەرانبەر بە ژن بەگشتی ئەوەیە، كە قەت خۆی بە هەڵە نازانێ؛ ئەو هەڵەكانی خۆی بە ڕەوا دەزانێ. ئەم هەڵانەش سەرچاوەكەیان لە مێژووی دەسەڵاتی پیاوەوە (سیستمی پاتریاركییەوە)

هەڵدەقووڵێ. لێرەوە ئەو لە دەرەوەی دەزگای هاوسەرگیرییدا حەز لە ژنی دیکە دەکا؛ فرەژنی دادەهێنێ، لە ژن دەدا، ئەو بە خزمەتکاری خۆی دەزانێ، تاد. ئەو هەموو ئەم کارانە بۆ خۆی بە ڕاست و سروشتی و ڕەوا دەزانێ و یاسا و شەرعیشیان بۆ دادەنێ. ئاشکرایە زۆربەی پیاوانی کۆمەڵگەی ئێمە، تەنها وەك کارەکەر تەماشای ژنەکانیان دەکەن: لە ماڵەوە خزمەتیان بکەن و چێشتیان بۆ لێ بنێن و جلکیان بۆ بشۆن و منداڵیان بۆ بەخێو بکەن و… تاد. پیاو هەموو خۆشییەك بۆ خۆی لە دەرەوە بە ڕەوا دەزانێ، بەڵام بۆ ژنەکەی (خوشکەکەی) هەرگیز نا. بەکورتییەکەی، پیاو زۆرترین دەسەڵات (بەتایبەتی لە ماڵەوەدا) بە خۆی ڕەوا دەبینێ، بەڵام کەمترین دەسەڵات (ویستی ئازاد) بە ژن ڕەوا نابینێ. لێرەوە هەمیشە ئافرەت لە کۆمەڵگەکانی ئێمەدا مایەی ڕق و نیگەرانیی و بێزارییە. ئەو، کە داوای مافی خۆی دەکا، ڕق و تووڕەیی و بێزاری پیاو (بەها ئەخلاقییەکانی سیستمی کۆمەڵایەتی پاتریارکی) دەورووژێنێ: هەموو ئافرەتە ئازادیخواز و مافخوازەکان لە کۆمەڵگەی ئێمەدا بە چاوی گومانەوە تەماشا دەکرێن؛ هەمیشە هەوڵ دەدرێ ئافرەت وەك کۆیلە و ژێردەستە بهێڵدرێتەوە.

ڕاستییەکەی ئافرەت لە کۆمەڵگەکانی ئێمەدا لە بن باری قورسی مێژووی ستەمدا دەناڵێنێ. تۆ هەر بەنموونە تەماشای ئەو مافە سروشتییە کۆمەڵایەتییە بکە، کە چۆن لە ئافرەت ستاندراوەتەوە و ژیانی ئەو و کۆمەڵگەشی کردۆتە دۆزەخ (بەتایبەتی لە بار و دۆخی ئێستای پڕ لە تەنگژەی وەك کۆمەڵگەی ئێمەدا)؛ ئەم حاڵەتە باری سەرشانی پیاویشی یەکجار قورس و ئەستەم کردووە: ئەو تەواو بە پێچەوانەی پیاوەوە، هەرگیز ناتوانێ بە دڵی خۆی و بە ئازادی داوای هاوسەر بۆ خۆی بکا و مافی ئەوەی هەبێ (وەك چۆن پیاو ئەو مافەی هەیە) ئەویش بچێتە خوازبێنی پیاوەکان و بە ئاشکرا پیاو بۆ خۆی هەڵبژێرێ؛ بەڵکو ئەو – زۆربەی جار – چاوەڕێی قەدەر و چارەنووسی خۆیەتی، کە بەڕێکەوت و خۆوبەخت ویستی پیاو ئەو چارەنووسەی بۆ دیار بکا و بڕی یەکلایی بکاتەوە: ئاخۆ شوو دەکا، یانیش هەر لە ماڵ دەمێنێتەوە و دەبێتە قەیرە و قژی سپی دەهێنێتەوە، تا دواجار پیری و مەرگ لە دەرگای بەختی ڕەشی دەدەن؟ (ئەمڕۆ کۆمەڵگەی ئێمە بە سەدان هەزار ئافرەتی وای تێدایە)؛ ئەو ئافرەتانەی، کە بە ناوی شەرەف و ئەخلاقەوە لە کونی ڕەشی ماڵەکانیان ئازار دەچێژن و کراونەتە کۆیلە: کۆیلەی دەسەڵاتی ئەخلاقی کۆمەڵگەی پاتریارکی. هەر بەڕاستیش دەبێ لە خۆمان بپرسین: ئەگەر ئافرەت ئازاد و بەختەوەر نەبوو، چۆن پیاو ئازاد و بەختەوەر دەبێ؟ هەر لەم ڕوانگەیەشەوە، کوا لە کۆمەڵگەی ئێمەدا – بەدەگمەن نەبێ – پیاوێکی بەختەوەر

دەدۆزیتەوە؟ ئەو پیاوانەی، کە هەم ڕقیان لە ئافرەتە، هەم کڵیلەی غەریزەی سێکسیشن. لە ئاکامدا دەڵێین: ئەگەر کۆمەڵگەیەك ئافرەتەکانی ئازاد نەبوو، هەرگیز نابێتە کۆمەڵگەیەکی بەختەوەر.

بەختیار محەمەد

بانگەشەی مەرگ ... سەروین دەروێش

تابلۆیەکم لەسەر دیواری مزگەوتێك بینی
لە شیعرە شینەکانی هاشم سەڕاج دەچوو
هاوارێکی فەرهاد پیرباڵم بینی
لە زەمبیلە بەتاڵەکەی کسێ دەچوو
خۆپێشاندانێکم بینی
لە گازی فرمێسك ڕێژ و هۆڵۆکۆستی جولەکەکان دەچوو
وێنەی ژنێکم لەسەر ستوونی کارەبا بینی
لە دۆلارێکی بەژن زراڤی چاومەست دەچوو
بەرپرسێکم بینی
لە تەلەفزیۆنی ڕەش و سپی دەچوو
تەلەفزیۆنەکانم بینی پڕبوون لە دیکتاتۆری لێکچوو
حکومەتێکی نوێم بینی
لە تاسێکی مسی حەمامێکی سەدەی نۆزدەهەم دەچوو
ڕووخانی حکومەتێکی دێرینم بینی
لە گەڕانەوەی جاشەکەی دراوسێمان دەچوو, بەمێزەری مەلایێکەوە
لێرە هەموو شتەکان لەیەك دەچن!
چەند جارێك مردنم بینی
لە بانگەشەی هەڵبژاردنەکان دەچوو
کەسانێك هەڵیدەبژێرێت و
کەسێك مردن هەڵدەبژێرێ
لە سەردەشت عوسمان دەچوو

کاریکاتر- د نگدان... ج بار